DZIEKANAT
Wydziału Historycznego UJ
wpłynęło 11.05.2023

Streszczenie rozprawy doktorskiej

Autor: Maciej Peplinski

Tytuł: *Niebyła utopia. Filmowa fantastyka naukowa w Niemieckiej Republice Demokratycznej*

Promotor: dr hab. Rafał Syska, prof. UJ

Data sporządzenia: 10 maja 2023

Głównym celem rozprawy jest szczegółowe zrekonstruowanie dynamiki rozwoju filmowej fantastyki naukowej w Niemieckiej Republice Demokratycznej. Powstające w latach 1956-1985 produkcje *science fiction* były w NRD określane mianem filmów utopijnych (niem. *utopische Filme*). W toku rozważań analizuję historyczną ewolucję tego zjawiska, a także przyglądam się tekstualnym, estetycznym i produkcyjnym właściwościom kolejnych zaliczanych do tego gatunku dzieł. Zgodnie z przyjętą przeze mnie metodologią – wynikającą z postulatów badaczy takich jak Rick Altman, Dudley Andrew i Alan Williams – skupiam się nie tylko na strukturach podobieństwa między kolejnymi filmami, ale również na przemianach historycznych i ideologicznych, które uwarunkowały powstanie analizowanego fenomenu w obrębie socjalistycznej kultury Niemiec Wschodnich, a następnie zdeterminowały jego stopniowy rozwój.

Filmowa fantastyka naukowa jest w niniejszej pracy zaprezentowana jako integralna część audiowizualnej oferty rozrywkowej, którą funkcjonariusze reżimu komunistycznego starali się promować od początków istnienia NRD. Filmy utopijne miały stanowić jedną z priorytetowych osi tematycznych rodzimego kina gatunków, będącego częścią ściśle zindoktrynowanej kultury popularnej Niemiec Wschodnich. Ostatecznie jednak – na przekór aspiracjom wynikającym z sukcesu produkcji *Milcząca gwiazda* (1960, Kurt Maetzig) – wyzwania związane z systematyczną pracą nad nurtem *utopische Filme* przerosły możliwości enerdowskiej kinematografii. Obraz gatunku, jaki wyłania się na podstawie moich ustaleń, jest wizerunkiem fenomenu po części niebyłego – zjawiska, które okazało się kulturowo niejednolite oraz w dużej mierze niezgodne z pierwotnymi założeniami decydentów reżimu.

Filmy utopijne, wyprodukowane przez poczdamską wytwórnię DEFA, są przeze mnie analizowane w porządku chronologicznym. Badawczy trzon dysertacji stanowią rozdziały poświęcone charakterystykom produkcyjnym oraz właściwościom estetycznym pięciu kolejnych zaliczanych do nurtu utworów: *Milcząca gwiazda* (*Der schweigende Stern*), *Sygnały MMXX* (*Signale – ein*

Weltraumabenteuer, 1970, G. Kolditz), *Eolomea* (1972, H. Zschoche), *W gwiezdnym pyle* (*Im Staub der* Sterne, 1976, G. Kolditz) oraz *Wizyta u Van Gogha* (*Besuch bei Van Gogh*, 1985, H. Seemann).

Każdą z trzech części pracy rozpoczyna ponadto rozdział poświęcony kontekstom historycznym, które miały zasadniczy wpływ na dynamikę przemian kulturowych w danej fazie rozwoju gatunku. W rozdziale pierwszym kreślę podstawy reżimowej polityki kulturowej w latach 50. oraz skupiam się na wybranych aspektach oraz kierunkach rozwoju wczesnej filmowej i literackiej kultury popularnej Niemiec Wschodnich. W rozdziale trzecim koncentruję się na przemianach krajobrazu kulturowego NRD od momentu powstania muru berlińskiego w 1961 roku do chwili przejęcia władzy w kraju przez Ericha Honeckera na początku lat 70. Rozdział siódmy stanowi analityczne omówienie zwrotu kulturowo-politycznego, jaki dokonywał się w latach 1971-1976 przy okazji implementacji Honeckerowskiej koncepcji „realnego socjalizmu". W zakończeniu rozprawy rekapituluję ustalenia na temat niejednolitej ewolucji cyklu *utopische Filme* oraz podsumowuję rozważania na temat jego kulturowej „niebyłości".

Maciej Pepliński

Thesis Summary

Author: Maciej Peplinski

Title: *Ambivalent Utopia. Science Fiction Film in the German Democratic Republic*

Supervisor: dr hab. Rafał Syska, prof. UJ

Date: May 10th, 2023

The main goal of the thesis is to reconstruct the historical evolution of the East German science fiction film genre. From the late 1950s until the mid-1980s, *utopische Filme* – the utopian films – became East Germany's official generic concept for what today is commonly known as science fiction film. In the course of my analyses I point to gradual development of this phenomenon within the socialist culture of the German Democratic Republic. Following the methodological proposals by Rick Altman, Dudley Andrew and Alan Williams, I focus not only on the evolving aesthetic and textual characteristics of the subsequent films, but also on crucial cultural and political impulses that informed the step-by-step unfolding of the genre.

Utopische Filme were supposed to be an integral part of the audiovisual entertainment offer within East Germany's strictly indoctrinated popular culture. Ultimately, however, the challenges of working systematically on the genre outgrew the capabilities of the state film industry. With time, the utopian film cycle had become aesthetically inconsistent and partly ambivalent – or even contradictory – in its discursive claims.

In five main chapters of the dissertation I extensively analyze the following films: *The Silent Star* (*Der schweigende Stern*, 1960, K. Meatzig), *Signals* (*Signale – ein Weltraumabenteuer*, 1970, G. Kolditz), *Eolomea* (1972, H. Zschoche), *In the Dust of the Stars* (*Im Staub der Sterne*, 1976, G. Kolditz) and *Visit at Van Gogh's* (*Besuch bei Van Gogh*, 1985, H. Seemann). Along with the detailed mapping of the genre, in each part of my thesis I introduce top-down evaluations of crucial transformative phases of the history of East German culture and politics. Chapter I centers around two topics: the initiation of cultural policies concerning the formation of popular film entertainment in the 1950s, and the emergence of early science fiction literature (*utopische Literatur*) in East Germany. Chapter III focuses on selected aspects of the dynamically evolving cultural situation in the German Democratic Republic after the erection of the Berlin Wall in 1961 and before the rise to power of Erich

Honecker in the early 1970s. Chapter VII recounts the most important developments within East German popular culture during the first period of Honecker's 'real socialism' (*real existierender Sozialismus*) between 1971 and 1976. In the final chapter of the dissertation I recapitulate and summarize my observations on the ambivalent cultural status and the inconsistent generic character of East Germany's *utopische Filme*.

Maciej Peplinski